

Stadsblokken-Meinerswijk: natuur in het hart

Brochure ten behoeve van publieksparticipatie, februari 2008

Stadsblokken-Meinerswijk: natuur in het hart

Brochure ten behoeve van publieksparticipatie, februari 2008

De vier pijlers van het ontwerpvoorstel:
Arnhem parkenstad (groenstructuurkaart gemeente),
rivierveiligheid (de grote rivieren tijdens het hoog-
water van februari 1995. Bron: RWS), robuuste natuur
in de stad, vernieuwende woningbouw

Inleiding

De gemeenteraad van Arnhem is een publiekparticipatieproces gestart over de toekomst van Stadsblokken en Meinerswijk. Dit moet eind 2008 leiden tot een definitief besluit over een integrale ontwikkelingsvisie.

InnovatieNetwerk en bureau Stroming dragen voor dit proces een ontwerpvoorstel aan: een Nieuwe Rivier in het hart van Arnhem (zie het boek 'Bouwen aan Nieuwe Rivieren'). Ons idee is dat Stadsblokken-Meinerswijk een fantastische plek is voor een grensverleggend 21^e eeuwse park in het centrum van de stad, met genoeg ruimte voor de rivier, veel toegankelijke riviernatuur en mooie rivierwoningen.

In deze brochure stellen we allereerst ons en onze ideeën voor en daarna vergelijken we ons ontwerpvoorstel met de gemeentelijke Nota van Uitgangspunten.

WIE ZIJN WE?

InnovatieNetwerk is een kleine, onafhankelijke denk-&doetank die in opdracht van het kabinet werkt aan grensverleggende vernieuwingen op het vlak van de groene ruimte, voedsel, water en duurzame landbouw. Tot de doorbraken die wij hebben helpen realiseren behoren de Kas als energiebron (o.a. bij Huissen) en de introductie van Smaaklessen op een groot aantal scholen. Voor concepten zoals Nieuwe Rivieren en Tijdelijke Natuur zijn *pilots* in ontwikkeling.

Bureau Stroming BV is al vanaf 1989 betrokken bij de inrichting van Meinerswijk. Gemeente Arnhem vroeg destijds om een ontwerp, dat de natuurlijke landschapsvormende processen zoals begrazing en rivierdynamiek zou herstellen én het gebied toegankelijk zou maken voor het stadspubliek. Dit resulteerde in het inmiddels gekoesterde Uiterwaardpark Meinerswijk, waarvan het westelijke deel tussen 1990 en 1995 gerealiseerd is.

HET IDEE

Stadsblokken-Meinerswijk is al heel rijk aan natuur. Sommige delen en randen zijn echter sterk verrommeld en het is voor de meeste stedelingen onduidelijk waar het park begint en ophoudt. Een krachtig plan is nodig om een doorbraak in het al 25 jaar sluimerende debat over de toekomst van het gebied te krijgen. Deze uitdaging hebben we uitgewerkt in een ontwerpvoorstel, met de ideeën uit Nieuwe Rivieren als gereedschapskist.

Ons ontwerpvoorstel stoelt op vier pijlers:

- een modern stadspark in het hart van de stad, passend bij de Arnhemse traditie
- extra bescherming tegen hoog water op de rivier
- een toegankelijk en uniek natuurgebied midden in de stad
- mooie, op de rivier en de natuur geïnspireerde bouw

Een modern stadspark in het hart van de stad, passend bij de Arnhemse traditie. Arnhem koestert een lange traditie in haar stedelijke ontwikkeling, namelijk dat de groene longen tot in het hart van de stad reiken. In Arnhem Zuid is dit principe minder sterk tot uiting gekomen, maar daar kan een rivierpark met de allure van Sonsbeek verandering in brengen. Daarom moet Stadsblokken een overwegend groene invulling krijgen en veel beter toegankelijk worden gemaakt. Hierin past geen woonbebouwing, zoals in veel ontwerpen juist wel wordt voorgesteld. In Meinerswijk is meer ruimte, zowel voor de rivier als voor het ontwikkelen van een combinatie van recreatieve functies, natuur én stedelijke bebouwing. Het bouwen van woningen heeft daar alleen zin als het een sieraad wordt in het rivierpark én een bijdrage levert aan de financiering van het project. Ook dit wijkt af van plannen die in de afgelopen jaren zijn gelanceerd.

Extra bescherming tegen hoog water op de rivier

In het ontwerpvoorstel zal bij extreem grote rivierafvoer het water gemakkelijker door het gebied stromen. De dijken en kades hoeven dan niet omhoog, noch hoeft het gebied grootschalig te worden vergraven. Ons ontwerpvoorstel kan volgens beoordeling van Royal Haskoning met gemak aan de door Rijkswaterstaat opgegeven taakstelling voldoen. Dit komt in hoofdzaak door twee maatregelen:

- Bij Stadsblokken wordt een 'strang' in de groene rivier gegraven. Deze ondiepe geul stroomt alleen bij hoog water mee met de rivier. De 'flessenhals' blijft onbebouwd.
- In Meinerswijk wordt een 'Nieuwe Rivier' aangelegd, die aan weerszijden in open verbinding staat met de Nederrijn. Het voormalige steenfabrieksterrein Meinerswijk komt hierdoor op een eiland te liggen en de rivier krijgt natuurlijker oevers.

FIGUUR 1 Impressie van het ruimtelijk (groenblauwe) ontwerp

FIGUUR 2 Vogelvluchtimpresie

In combinatie met het aanpassen van het doorlaatwerk bij de oprit van de Mandela-brug, levert dit ruim voldoende waterstandsdeling op. Daarnaast biedt het ontwerp voldoende flexibiliteit om in de toekomst aanpassingen te ondergaan als nieuwe inzichten (zoals klimaatverandering) dat vereisen.

Een toegankelijk en uniek natuurgebied midden in de stad

Het unieke van Stadsblokken-Meinerswijk is dat het deel uitmaakt van een internationaal zelfregulerend rivierecosysteem van de Alpen tot de Noordzee, en dat je dat op loopafstand van Kronenburg en de Rijnkade kunt beleven! Spectaculaire overstromingen van de uiterwaarden, het gedrag van zelfstandig levende kudde grote grazers, en schoon grondwater dat vanuit de Veluwe in Meinerswijk omhoog komt. Deze natuurlijke processen vormen het landschap vanzelf en zijn de basis voor een grote rijkdom aan honderden planten- en diersoorten.

Ons ontwerpvoorstel sluit aan op deze unieke eigenschappen van het gebied. Door het begrazingsgebied voor de runderen en paarden uit te breiden naar speel- uiterwaard Bakenhof zal het uiterwaardpark een robuuste verbinding vormen met de Gelderse Poort en de Nederrijn. Daardoor zullen bijvoorbeeld ook bevers en reeën zich in de toekomst gemakkelijker in het gebied kunnen vestigen.

LINKSBOVEN Begrazing vindt plaats in het centrale deel van het gebied

RECHTSBOVEN Aalscholvers zijn ook in het hart van de stad te bewonderen

Mooie, op de rivier en de natuur geïnspireerde bouw

Een internationale rivier die dwars door je stad stroomt, daar mag je toch meer mee doen dan er alleen naar kijken? Nu we aan de rivierveiligheid hebben voldaan en de robuuste natuur toegankelijk wordt en verbonden met de Gelderse Poort, vinden wij dat het gebied inspireert tot een klimaatbewuste, riviergerichte bebouwingsaanpak. Dit geeft een impuls aan de hele stad.

Stadsblokken leent zich uitstekend voor culturele functies die vanuit het stadshart en Malburgen worden georganiseerd. De spaarzame bebouwing dient recreatieve doelen, zoals een restaurant en een museum. Je moet gemakkelijk de waterkant kunnen opzoeken, of je nou vanuit Noord of Zuid komt. Er is plaats voor watersportvoorzieningen en een evenemententerrein biedt ruimte aan bijvoorbeeld een rivierfestival. De bouwvormen moeten *'waterproof'* zijn en veel ruimte overlaten voor natuur. Er worden géén woningen gebouwd. Recente internationale klimaatstudies tonen aan dat groene en waterrijke ruimten in stedelijke gebieden noodzakelijk zijn voor de koeling tijdens hittegolven, dus die koesteren wij.

Op het voormalige steenfabrieksterrein in Meinerswijk, het hoogwaterrijke eiland aan de rivier en de nevengeul, verrijzen wel woningen. Het gaat hierbij volgens een eerste stedenbouwkundige verkenning van Mecanoo om zo'n 450 woningen op 8,5 ha¹. Hier brengt een stedelijke dichtheid van bouwen leven in de brouwerij, samen met de aanleg van een kleine jachthaven en de restauratie van de Praets en 't Heuveltje. Het wordt een unieke plek om te wonen *in* het rivierbed en om de seizoenen en de hoogwaterperioden als spectaculair hoogtepunt te ervaren.

¹ Deze aantallen staan niet vast: het is mogelijk om minder woningen op te nemen, al heeft dat uiteraard consequenties voor de financiering.

De Haven van Coers

Plankaart Mecanoo 1:5000

De stedenbouwkundige vertaling van de opgave door Mecanoo

Vogelvlucht Mecanoo

VERGELIJKING VAN HET IDEE MET DE GEMEENTELIJKE RANDVOORWAARDEN

Het ontwerpvoorstel zoals hierboven beschreven is gemaakt in 2007. Nu de gemeente Arnhem een Nota van Uitgangspunten heeft uitgebracht, vinden we het van belang om ons voorstel daarmee te vergelijken. In drie tabellen zijn achtereenvolgens de twee 'hoofdopgaven' behandeld, de gemeentelijke 'ambities' en tenslotte de 'uitgangspunten'. Links staan de gemeentelijke voorwaarden, rechts onze belangrijkste oplossingen en argumenten.

De gemeentelijke **OPGAVEN** vergeleken met het ontwerpvoorstel Nieuwe Rivier

OPGAVEN

ONTWERPVOORSTEL NIEUWE RIVIER

1: Stadsblokken-Meinerswijk biedt extra ruimte voor de rivier

Waterstandsdeling volgens eis PKB Ruimte voor de Rivier (7 cm), door:

- Meinerswijk: aanleg meestromende Nieuwe Rivier (1250 m lang, 70 m breed, gem. 2 m diep)
- Stadsblokken: aanleg geïsoleerde strang (1000 m x 50 m x 2 m)
- Aanpassen doorlaatwerk bij oprit Mandelabrug

2: Stadsblokken-Meinerswijk geeft ruimte aan de natuur

Natuurontwikkeling door herstel processen, schaalvergroting en toename dynamiek, levert circa 285 hectare robuuste riviernatuur:

- Nieuwe Rivier: stroomminnende riviersoorten (o.a. vis)
- Strang: riviernatuurwaarden van luwe delen (o.a. vegetatie)

Beheer: één beheergebied van spoorbrug t/m Bakenhof met hoogwatervrije vluchtplaatsen, gefinancierd d.m.v. Beheerfonds.

De gemeentelijke **AMBITIES** vergeleken met het ontwerpvoorstel Nieuwe Rivier

AMBITIES

1: Stadsblokken-Meinerswijk als ontmoetingsplek tussen Noord en Zuid

ONTWERPVOORSTEL NIEUWE RIVIER

Verenigt Noord en Zuid door verdere recreatieve ontsluiting en het aantrekkelijk maken van het huidige niemandsland Stadsblokken.

Relatie stad/rivier versterken: geen barrière, wel verbinding.

Zonering recreatie:

EXTENSIEF: Meinerswijk beter toegankelijk en beleefbaar maken door aanleg wandel-, skate- en fietspaden.

INTENSIEF: Stadsblokken krijgt parkallure:

- Wandelpaden, sportvoorzieningen, horeca, ijsbaan
- Expo-achtige bebouwing en een evenemententerrein (zoals voor de modebiënnale in Meinerswijk)

2: Stadsblokken-Meinerswijk geeft invulling aan de EMAB-status

Zonering bebouwing:

- Stadsblokken: geen woningen (rivierkundige bottleneck), wel culturele functies in waterproof paviljoens
- De Praets en 't Heuveltje: dorps karakter, versterkt door intiem haventje en enkele overstromingsbestendige woningen
- Steenfabriek Meinerswijk: hoogwatervrije woningen met stadsallure op eiland in de Nieuwe Rivier (max. 450)
- In de Nieuwe Rivier: woonboten en experimentele kribwoningen

3: Stadsblokken-Meinerswijk maakt erfgoed-verleden zichtbaar

Historische elementen op een vernieuwende manier verbeeld:

- Romeins castellum Hercules
- Meginhardweg en sleuteldam
- Laatmiddeleeuws kasteelterrein
- 20e eeuwse steenfabriekterreinen met markante bebouwing (Elden-Gallantijnse waard)
- Bunkers en doorlaatwerken van de IJssellinie uit de Koude Oorlog
- Eerste sloopshellingen in Stadsblokken

De gemeentelijke **UITGANGSPUNTEN** vergeleken met het ontwerpvoorstel Nieuwe Rivier

UITGANGSPUNTEN

ONTWERPVOORSTEL NIEUWE RIVIER

ALGEMENE UITGANGSPUNTEN

- Integrale benadering Groen, blauw en rood in één ontwerp
- Beheer(s)baarheid inrichting Robuust beheer; eigendom en beheer in één hand; beheerfonds
- Oplossing woonboten Stadsblokken Inpassing woonboten in nieuwe loop Meinerswijk

PROGRAMMA UITGANGSPUNTEN

A Ruimte voor de stad

- Zonering intensief – extensief Beide deelgebieden kennen zonering in intensieve en extensieve benutting
- Ruimte grootschalige activiteiten Stadsblokken: toerisme, recreatie, sport
Meinerswijk: rustige vormen van natuurgerichte recreatie
- Benutting EMAB-status Ja, integraal onderdeel van het ontwerpvoorstel
- Stadspark ingepast Ja, integraal onderdeel van het ontwerpvoorstel
- Voldoende rivierverruiming Ja (7 cm, met mogelijkheid tot bijsturen)

B Ruimte voor de rivier / bescherming dijken

- Effect op waterhuishouding buiten plangebied Grondwaterstromen blijven intact; geen kweltoename in Arnhem Zuid verwacht
- Verbeteren waterkwaliteit De Nieuwe Rivier versterkt het waterzuiverend vermogen
- Behoud/versterken natuur-/ landschapswaarden Ja, integraal onderdeel van het ontwerpvoorstel

C Ruimte voor natuur en landschap

- Landschap als onderlegger Uiterwaardpark Meinerswijk vormt het vertrekpunt; versterkt door o.a. activeren oude rivierloop
- Riviergebonden natuurwaarden ontwikkelen O.a. door de aanleg van de Nieuwe Rivier en benutten huidige overstromingsdynamiek
- Niet in strijd met natuurdoelen Kan naar verwachting aan worden voldaan
- Realisatie ecologische verbindingzone/ EHS Ja, nieuwe en versterkte bestaande verbindingen
- Hoogwatervluchtplaatsen Ja, op Stadsblokken en op steenfabriek Elden
- Contrast stad / landschap In Stadsblokken komt de natuur naar de stad, in Meinerswijk de stad naar de natuur

RUIMTELIJKE EN FUNCTIONELE UITGANGSPUNTEN

- Ruimtegebruik meervoudig en multifunctioneel
- Recreatie, hoogwaterveiligheid, natuur, wonen, klimaat-adaptatie en werken

A Ruimtelijke ordening

- Relatie tussen stad en rivier
  - De afzonderlijke gebieden versterken elkaar in hun eigenheid
  - Bereikbaarheid
- Versterkt door aanleg van waterpartijen in de stad en bebouwing aan/in de rivier
- Door combinatie van verschillende bebouwings-intensiteiten
- Aansluiting stadsring via nieuwe op- en afritten Nelson Mandelabrug / bereikbaar via Malburgen

B Verkeer

- Parkeervoorzieningen
  - Langzame verkeeroutes
- Kleinschalig, op Stadsblokken en bij Elderveld
- Fiets- skate- en wandelroutes en aanlegplaatsen

C Cultuurhistorie en archeologie

Romeins castellum, de Meginhardweg en de Sleuteldam, het middeleeuws kasteelterrein, de steenfabriekterreinen incl. bebouwing, de IJssellinie, de scheepshellingen

D Natuur

Alle componenten van een natuurlijk functionerend riviersysteem zijn aanwezig, de ecologische en landschapsvormende processen zijn geactiveerd

E Milieu

- Vuilstorten beter inpakken om contact met oppervlaktewater te vermijden
- Klimaatadaptatie: koelend vermogen intact laten
- Beheer met natuurlijke begrazing i.p.v. machines

TENSLOTTE

InnovatieNetwerk en Stroming hopen met dit voorstel een inspirerende bijdrage te leveren aan de discussie over de ontwikkeling van Stadsblokken-Meinerswijk. Het gebied leent zich uitstekend voor een innovatieve aanpak, zoals geschetst in het ontwerpvoorstel van de Nieuwe Rivier in Arnhem. We juichen eenieders betrokkenheid en inbreng vanaf de start van de planvorming van harte toe. Mocht u suggesties hebben n.a.v. dit voorstel, laat het ons dan weten.

WILT U MEER WETEN, DAN KUNT U TERECHT BIJ:

> Nico Beun
InnovatieNetwerk
070 3785929
n.j.beun@innonet.agro.nl

> Gerard Litjens
Stroming
024 2512152
gerard.litjens@stroming.nl

BRONNEN

Gemeente Arnhem, 2007. *Startnotitie Gebiedsontwikkeling Stadsblokken-Meinerswijk, raadsstuk dd 8 oktober 2007*. Inclusief Nota van uitgangspunten 12 september 2007, Procesaanpak (Aestate, 2007) en Communicatieplan (Dietz communicatie, 2007)

Stroming, 2007. *Bouwen aan Nieuwe Rivieren*. In opdracht van InnovatieNetwerk

Eggelte, Henk (red.), 2006. *Arnhemse uiterwaarden; natuur in Meinerswijk, Bakenhof en Stadsblokken*. Jubileumboek 100 jaar KNNV afdeling Arnhem

Stroming, 1989. *Uiterwaardpark Meinerswijk, Arnhems Heerlijkheid*. Uitgave gemeente Arnhem.

Stroming b.v.
Postbus 31070
6503 CB Nijmegen
www.stroming.nl
info@stroming.nl

ONTWERP Brigitte Slangen
OPMAAK Franka van Loon
DRUK xxl-press Nijmegen
ILLUSTRATIES Jeroen Helmer en
Dirk Oomen
Mecanoo
PRODUKTIE BROCHURE Bureau
Stroming

UITGAVE InnovatieNetwerk 2008

GROENBLAUW ONTWERP, PROJECT-
LEIDING EN EINDREDACTIE
BROCHURE Bureau Stroming

STEDENBOUWKUNDIG ONTWERP
Mecanoo architecten

CIVIELTECHNISCHE BEREKENING
Johan Griffioen

FINANCIËLE ONDERBOUWING
Lodewijk de Geer

RIVIERKUNDIGE EXPERT JUDGE-
MENT Royal Haskoning

ZIE VOOR MEER INFORMATIE

<http://www.innovatienetwerk.org>

DVD Nieuwe Rivieren – levensaders
voor de toekomst. NCRV,
Plattelanders 8 april 2006

FILM Bouwen aan Nieuwe Rivieren.
InnovatieNetwerk, februari 2007

